

ПРИКАЗИ

УДК 327(560)(049.3)

Приказ

Политика националне безбедности
година V vol. 7
број 2/2014.
стр. 151-156.

Дејан Бурсаћ

*Институт за политичке
студије, Београд*

НЕООСМАНИЗАМ*

*Дарко Танасковић, Неоо-
сманизам: Повратак Турске
на Балкан – друго допуњено
издање, Службени гласник,
Београд, 2011, 164 стр.*

Актуелност ове теме, усл-
овљена данашњом геополити-
чком ситуацијом и развојем дог-
ађаја како на подручју Блиског
Истока, тако и у самој Турској,
даје императив за поновни
осврт на значајно дело проф. др
Дарка Танасковића, професора
Универзитета у Београду, орије-
нталисте и дипломате. Књига
„Неоосманизам“ је већ својим
првим издањем постала поп-
уларно штиво у широј јавности,
али то нимало не умањује њен
значај и брিতкост анализе са
којом аутор приказује дугоро-
чне тенденције модерне турске
политике, те упозорава на њих-
ове манифестације и последице
на регионе у којима Турска дел-
ује и пројектује своју моћ. Др-
уго, допуњено издање, изашло
је из штампе како због велике
популарности оригиналне књ-
иге, тако и због нужних допуна
које је изазвао актуелни геоп-
олитички моменат, а који аутор
као да је предвидео када је „те-
мпирао“ писање првог издања.
Наиме, штампарске пресе се
још нису ни охладиле, а отпоч-
ело је тзв. „Арапско пролеће“ –
талас демонстрација, немира и

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр.
179009, који финансира Министарство
просвете, науке и технолошког развоја
Републике Србије.

оружаних сукоба, који је из тем-
еља уздрмао исламски свет.

Разумевање политичких
догађаја који су уследили и који
су још увек актуелни, како у Тур-
ској, тако и широм исламског
света (у коме Турска има своје
важно место), практично је нем-
огуће без разумевања и проучав-
ања тенденција неоосманизма,
идеолошког и програмског ст-
уба међународног „повратка“
Турске на место значајног геоп-
олитичког играча.

Али, шта је то уопште
неоосманизам? Већ у првом
поглављу, аутор настоји да одр-
еди овај појам, те нас води кроз
историјску еволуцију идеје, уз
осврт на Балкан и ефекте ове
идеологије на наш регион. Нео-
османизам, сматра Танасковић,
уствари исходи из сталног пр-
оцеса разградње секуларизма и
кемализма у Турској, који је на
снази готово од смрти Мустафе
Кемала Ататурка, творца моде-
рне и лаичке турске републике.
Упоредо с тим, у Турској је пр-
исутна константна политичка
емоција империјалне носталги-
је, односно жала за изгубљ-
еном позицијом коју је уживало
Отманско царство. Танасковић
врло успешно распетљава пон-
екад замршену турску полити-
чку сцену, коју, уз еволуцију
и нестајање разноврсних пол-
итичких партија, карактерише
и дуга историја војних удара и
политичког уплитања војске,
тако нетипичног за – макар

декларативно – демократске
државе уређене по западном
моделу. Он тако презентује чит-
аоцу јасан развојни пут идеје
неоосманизма и њен уплив у
главне токове турске политичке
и геополитичке мисли данашњ-
ице. Аутор, закључно, дефин-
ише неоосманизам као комбин-
ацију исламизма, (пан)туркизма
и отоманског империјализма, уз
стално одрицање најважнијих
принципа кемализма и повећ-
ање присуства Турске у међ-
ународној арени. Свеукупно,
овај процес добија свој замајац
након пада Берлинског зида,
када Турска, престанком блоко-
вске поделе, добија нешто комо-
тнију маневарску позицију за
остваривање сопствених интер-
еса у суседним регионима који
западају у пост-хладноратовски
хаос. Сукоби на нестабилним
маргинама (Балкан, Блиски
Исток, Кавказ), што су све обл-
асти са којима Турска има ист-
оријске, културне или етничке
везе, свакако су омогућили ову
тежњу за пројекцијом моћи пре-
ко граница Ататуркове републ-
ике. Дакле, крај Хладног рата
и процеси који су уследили су
били нужан, спољни подстицај
успону неоосманистичке иде-
ологије. Унутрашњи подстицај
је дошао са Партијом правде и
развоја (АКП) и њиховом ко-
нсолидацијом на власти, која је
почела са изборима 2002. год-
ине.

За разумевање неоосманизма неопходно је разумети његове идејне творце, односно људе који су овај идејни тренд заокружили и превели у платформу за конкретно, пре свега спољнополитичко деловање. Танасковић правилно истиче значај Ахмета Давутоглуа (од августа 2014. године премијера Турске!) у формирању неоосманизма као спољнополитичке доктрине. Наредни део Танасковићеве књиге представља анализа „Стратешке дубине“, Давутоглуовог програмског дела, веома утицајне књиге која је још 2001. године одредила спољнополитичку оријентацију неоосманиста.

Стратешка дубина, појмовно дефинисана, има две кључне одреднице: историјску и географску дубину, а обе проишљају из наслеђа Отоманског царства. Напори неоосманиста су, на темељима ове две координате, оријентисани ка томе да Турску више не представљају као мост, периферног играча који прикладно повезује исток и запад, већ да ова држава заузме своје место као срце Евроазије, централна земља и кључни геостратешки играч новог поретка у овом делу планете. Аутор преноси Давутоглуове препоруке о полугама остваривања ових циљева: то су, поред геополитичких и геоекономских фактора, култура, демографски фактор (младо и динамично турско становништво), стабилна

средња класа, образовање, технологија и наука, као и динамични привредни раст. Поред тога, Давутоглу истиче и три субјективна фактора, који се тичу пре свега одлучилаца: стратегијско размишљање, стратегијско планирање и политичка воља. По њему, инструменти су на располагању, позорница је постављена, а једина препрека остварењу геополитичких циљева је вољни моменат политичке елите!

Важно је међутим приметити да се у Танасковићевој анализи, као и у оригиналном Давутоглуовом делу, релативно мали значај даје безбедносним инструментима, односно војној сили. Овом приликом не треба заборавити на међусобно подозрење неоосманиста и војске, која у турској републиканској историји представља кључног браниоца секуларизма. Ипак, претпоставимо да ни употреба војних средстава у остваривању геостратешких циљева није до краја искључена. Не треба изузети из вида да је Турска чланица НАТО и земља која поседује значајну војну силу (по величини копнене војске се, у зависности од критеријума, убраја у 10 до 20 највећих војних сила на планети).

Турска се, упркос овим војним предностима, окренула ширењу утицаја кроз културу, економску политику и дипломатију. Давутоглу је формулисао

тзв. „политику нула проблема“ са суседима, која налаже да је, за ширење утицаја, неопходно имати „чист рачун“ са свим земљама у сфери интереса. Међутим, може се поставити питање успешности ове политике, нарочито у контексту паралелне тежње за решавањем проблема и улоге коју отоманско наслеђе има у концепцији неоосманизма. Наиме, пантуркизам, улога заштитника исламских интереса и нарочито заштите етнички и културно „сродних“ народа, често су доводили Турску у сукоб са појединим државама. Сетимо се само запаљивих и мобилизаторских говора које су највиши турски званичници својевремено одржали у Сарајеву или на Косову. Народи које Турци виде као незаобилазне у остваривању својих геополитичких интереса, нарочито на Балкану (пре свега, Бошњаци, Албанци и Турци у Бугарској), често се налазе у мањинском положају у низу држава нетурског и неисламског наслеђа, те овакве турске изјаве и стремљења могу само погоршати односе са владама поменутих земаља. Политика „нула проблема“ стога у својој основи садржи парадокс, те је и питање колико је то уопште успешан концепт за пројекцију меке моћи неоосманиста.

Турској је мешање у политичке односе у суседним регионима донекле омогућено међународним односима снага,

како објашњава проф. Танасковић у поглављу о „глобалним координатама неоосманизма“. Аутор истиче лагодну позицију коју Турска ужива због чланства у НАТО и савезништва са САД (мада би се та позиција данас могла довести у питање, највише турским несналажењем и одсуством смислене акције у Сирији и Ираку, што је пре свега условљено унутрашњим страхом од курдског сепаратизма). Русија и Кина, иако претендују на сличне сфере интереса, данас зачуђујуће добро сарађују са Турском, можда и из разлога што Кавказ (осим традиционално Анкари наклонионог Азербејџана) и азијске наследнице СССР (Киргистан, Казахстан, Туркменистан, Узбекистан и Таџикистан) никада нису били превише атрактивни за турску демонстрацију спољнополитичке моћи. Односе ЕУ и Турске карактерише све веће удаљавање, те и поједине чланице ЕУ ангажман на Балкану потенцијално виде као једну врсту компензације Турској за њена латентна европска стремљења, сматра аутор.

И овде долазимо до најважнијег дела књиге, односно регионалног аспекта неоосманизма, који се остварује у три већ поменута геополитичка региона. Првом, кавкаском, ни аутор ове књиге, ни сами неоосманисти не посвећују много пажње. Ситуација на овом „фронту“ је

релативно јасна: Азербејџан је савезник, Грузија представља руско двориште, а ангажман у Јерменији је проблематичан због питања геноцида с почетка 20. века, те може само да наштети глобалном имиџу Турске. Утицај Анкаре на Блиском Истоку је актуелизован Арапским пролећем и консеквентним догађајима који су разорили деценијске обрасце владања и јасне границе овог дела света. У новонасталој ситуацији, Турска се готово самоизолирала и угрозила сопствену репутацију, како пред западним савезницима, тако и пред остатком арапског и исламског света, те се њено место у овом контексту још увек преиспитује.

Коначно, Балкан је не-обично значајан за неоосмански поглед на свет. Како Танасковић оцењује, на Балкану се налази упориште турског европског идентитета. За разлику од често мистичних и идентитетски слабо утемељених аспеката пантуркизма и панисламизма, европско културно наслеђе Турске је опипљиво и јасно видљиво. Уз то, на западу се очигледно и даље верује у важност улоге коју Турска има на Балкану, те се њено присуство сматра и легитимним и корисним. Неоосманисти стога осећају одговорност не само за милионе муслимана на Балкану, него и за цело полуострво, које покушавају да презентују

као продукт отоманског наслеђа. Поред тога, Балкан је практично једино место неоосманистичког геополитичког успеха, односно једини регион где је турско присуство легитимизовано како од стране локалних актера, тако и од стране кључних геополитичких играча.

То је и један од закључака аутора ове књиге. На неоосманизам треба гледати као на реалан геополитички фактор и у складу с тим се према њему одређивати, како би се за своју државу остварила корист. У томе је и велика прескриптивна вредност ове књиге. Србији су неопходне подробне анализе покретачких мотива и стремљења спољнополитичког деловања свих држава са којима наша земља дели геополитичко поље. Оне би свакако унапредиле наше спољнополитичко деловање, али и опште знање јавности о појединим, не тако далеким, државама и регионима.

Што се Турске данас тиче, пред њом су нови изазови. Чини се да Анкара, после значајног оклевања у сузбијању последница сиријске и ирачке кризе, те избегавања сукоба са Исламском државом, остаје све више усамљена. Исходи ових сукоба, ставови западних савезника и ново позиционирање Турске након завршетка кризе, као и унутрашње манифестације владавине дуготрајног премијера, а сада и председника Рец-

епа Тајипа Ердогана, одредиће будућност неоосманистичке идеје. Остаје нам да се надамо да ћемо тада, када ситуација како на унутрашњем, тако и на спољном плану Турске буде јаснија, бити у прилици да прочитамо неко ново дело проф. Дарка Танасковића, које ће додатно ући у суштину ове тематике.

* Овај рад је примљен 2. децембра 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 12. децембра 2014. године.